

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ГОРЬ ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.161.2'342.8

**БОГДАН-ІГОР АНТОНІЧ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ТА
ХУДОЖНЬОМУ ДОРОБКУ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА**

035.01 українська мова та література

Автореферат
дипломної роботи на здобуття академічного ступеня
магістра філології

Миколаїв – 2020

Робота виконана на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор

ШЕСТОПАЛОВА Тетяна Павлівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

професор кафедри української філології,

теорії та історії літератури

tetianalnu@gmail.com

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор

ПРОНКЕВИЧ Олександр Вікторович

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

професор кафедри англійської філології

oleksandrpronkevych@yahoo.com

Захист відбудеться 25 лютого 2020 року о 9⁰⁰ годині в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат підготовано 20 лютого 2020 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Богдан-Ігор Антонич (1909–1937) – «принагідний гість» тієї частинки світу, що зветься Україною, «поет-містик», «джазмен слова», поет-міф і міфотворець. Він відійшов у засвіти не досягши й тридцяти років. Українську мову для своїх незвичних поезій обрав не одразу – спочатку була польська. Будучи студентом Львівського університету, «надбав» першу книжку поезій «Привітання життя» (1931). «Три перстені» (1934) і «Книга Лева» (1936) відкрили творам шлях до відомості й слави. «Відкрили» – бо викликали в літературних колах досить жваві суперечки й обговорення незвичних художніх образів. Ці образи дивували вражаючою поетичною логікою, яка часто не мала до діла з раціональним мисленням. І все ж вони давали цілком нове й свіже почуття присутності у світі. Присуджені за ці збірки нагороди львівського Товариства письменників і журналістів та Українського Католицького Союзу підтвердили інтерес читачів і творчих спільнот до таланту Б.-І. Антонича. Рання смерть поета перервала зростання й зміцнення цього таланту. Проте повне витиснення унікальних поезій з рецептивно-критичного поля відбулася навіть не тому, що поет відійшов у «дім за зорею»: по його смерті вийшли відомі збірки «Зелена Євангелія» і «Ротації». Після II Світової війни, коли Галичина перетворилася на частку СРСР, Б.-І. Антонич потрапив до довгого списку «ворожих» радянській літературі творців. Відтак, він опинився в забутті на кілька десятиліть.

Лише в середині 1960-х років його твори стали повертатися у пам'ять українців. За кордоном це сталося трохи раніше. Кілька творів Антонича надрукувала газета Товариства українців у Польщі «Наше слово» в 1963 р. Відомий антоничезнавець М. Ільницький слідами тих публікацій розпочав пошуки інших творів митця у спецфондах, до яких він мав доступ як працівник журналу «Жовтень» (пізніше «Дзвін»). 1966 р. Мікулаш Неврлі у Пряшеві підготував до друку книжку Антоничевих поезій «Перстені молодості». 1967 р. «Зібрані твори» Антонича видали в еміграції Святослав Гординський, який знав Антонича і дружив із ним, і Богдан Рубчак. «Зібрані

твори» Антонича видали в еміграції Святослав Гординський, який знав Антонича і дружив із ним, і Богдан Рубчак.

1964 р. М. Ільницький разом із Ю. Брилинським, Б. Козаком, Б. Ступкою у львівському клубі творчої молоді «Пролісок» організували літературний вечір Антонича. Таким чином, витворювався резонанс імені поета й усього, що він встиг написати в Україні. У 1967 р. Дмитро Павличко зібрав і видав поезії Антонича у київському видавництві «Радянський письменник». У передмові до книжки «Пісня про незнищенність матерії» він представив творчу біографію назавжди молодого митця й проаналізувати деякі її непрості колізії. Твори мали великий успіх, який стривожив владу, і вони знову були відсторонені від читачів на два десятиліття.

М. Ільницький, автор першої в Україні монографії про Антонича (написана 1967 р., вийшла друком 1991 р.) писав про інтерес дослідників до творчого феномену Антонича: «Марина Новикова досліджувала міфосвіт Антонича, що він є поет лісу і міста. Німкеня Лідія Стефановська, вихованка Гарвардського університету, написала цікаву книжку «Антонич. Антиномії». Також він відзначав рівень таланту митця: «У європейський контекст Антонича вперше ввів Олександр Флаккер із Хорватії. У компаративістській статті «Велика подорож» досліджував мотив подорожі в польських, російських, сербських, хорватських поетів. Україніст Орест Зілінський із Праги перший поставив питання про другу дійсність поезії Антонича, порушив проблему поета як міфотворця. Так Антонич увійшов у свідомість як поет європейського формату. Типологічно його можна ставити в один ряд із Лоркою та Рільке». Сьогодні в Україні існує повне видання творів Б.-І. Антонича, підготовлене Д. Ільницьким.

Інтерес метра українського постмодернізму Ю. Андруховича до Б.-І. Антонича зумовив появу ґрунтовної дисертації «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму» про участь поета у літературній дійсності 1930-х рр., а також роману «Дванадцять обручів», у якому

представив містифіковану біографію Антонича, вчинивши «літературну провокацію».

Актуальність теми цієї роботи визначається соціокультурним запитом на розуміння функцій такої «провокації» щодо творчого феномену Антонича у світлі відомих наукових даних про нього.

У романі «Дванадцять обручів» автор Юрій Андрухович не лише обіграв стереотип поета-пророка, а прямо уводить у ігрове поле постмодерного тексту поняття літературного канону. Переосмислення його у «Дванадцяти обручах» як чергового міфу суспільства, того «галицького публічного театру», що прагне витворити ідеальні образи своїх героїв, – відбувається за допомогою епізодів, які карикатурно ілюструють способи його творення. Серед таких і замовчування справжньої причини смерті Антонича, і реакція преси на загибель поета.

Метою магістерської роботи є з'ясування рис наукової і художньої рецепції Б.-І. Антонича Юрієм Андруховичем. У ході роботи над матеріалом дослідження ми сформулювали такі **завдання**:

1. Розглянути науково-критичну рецепцію творчого феномену Б.-І. Антонича.
2. Окреслити наукові можливості біографічного методу для вивчення творчого феномену Б.-І. Антонича..
3. Розглянути прийоми представлення реальної особи в художньому творі й способи творення образу Б.-І. Антонича в романі «Дванадцять обручів».
4. Окреслити параметри наукового вивчення творчого феномену Антонича в дисертації Ю.Андруховича «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму».
5. Здійснити спробу визначити культуротворчу спрямованість і функції «літературної провокації» щодо творчого феномену Антонича у зіставленні з науковими даними про нього.

Об'єктом дослідження «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму» і роман «Дванадцять обручів» Ю. Андруховича.

Предметом дослідження є методи, способи, прийоми представлення Б.-І. Антонича в науковій роботі і художньому творі Ю. Андруховича.

Наукова новизна полягає у спробі представити взаємодоповнення художнього і наукового підходів до вивчення творчого феномену Б.-І. Антонича. Ми звертаємо увагу на світогляд та естетику поета, як вони представлені Андруховичем і як вони виявляються безпосередньо у поезіях Б.-І. Антонича. Таким чином, дослідженням рухає питання, як віддалені в часі й світоглядах особистості можуть взаємодіяти на рівні естетичних програм і поетичних уподобань.

Методи дослідження. У ході даного дослідження було застосовано елементи біографічного методу, дискурс-аналіз, структурно-семантичний, герменевтичний, рецептивно-естетичний методи.

Біографічний метод пов'язаний із здійсненням одного з двох генетичних підходів до розвитку людини, що відповідають двом основним його формам: перша – онтогенез (індивідуальний розвиток організму з моменту утворення зиготи до природної смерті), еволюція індивіда – як психофізіологічного організму, а друга – життєвий шлях – це історія особистості в суспільстві. Поряд з онтогенетикою, що спрямована на онтогенез індивіда, існує генетична персоналістика – «теорія і метод біографічного дослідження життєвого шляху людини, основних подій, конфліктів, продуктів і цінностей, що розгортаються на протязі життя людини в даних суспільно-історичних умовах». Біографічний метод був проаналізований у підпункті 1.1. «Можливості й обмеження біографічного методу в літературознавстві» як один із способів дослідження літературних творів, а також у підпункті 2.3. «Риси літературної провокації творчого феномену Б.-І. Антонича в романі Ю. Андруховича «Дванадцять обручів» для порівняння реальної біографії Б.-І. Антонича з біографією-міфом, створеної Андруховичем.

Метод дискурсу-аналізу є одним із якісних конструктивістських методів аналізу та інтерпретації феноменів соціальної дійсності. Був використаний у двох підпунктах другого розділу, а саме в «Огляд історико-літературних досліджень, присвячених Б.-І. Антоничу» та «Характеристика й аналіз дослідження Ю.Андруховича «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму».

Герменевтичний метод – це метод інтерпретації явищ, заснований на «внутрішньому досвіді» людини і його безпосередньому сприйнятті людської цілісності. Був використаний у підпункті 2.3. «Риси літературної провокації творчого феномену Б.-І. Антонича в романі Ю.Андруховича «Дванадцять обручів» в якому аналізується Андруховичева міфологізація образу Б.-І. Антонича.

Рецептивна естетика (лат. *receptio* – сприйняття) – теорія та методика сприймання художніх творів. Основний об'єкт інтересу для представників рецептивної естетики є читач-реципієнт, його реакції та оцінки і всі ті процеси, які відбуваються під час сприйняття людиною художнього твору. Тобто рецептивна естетика надає привілей читачу у парадигмі «автор – текст – читач» і наділяє його когнітивною здатністю творити з художнього тексту власний текст. Рецептивна естетика розуміє значення як взаємодію між текстом і читачем, не сприйняття готової інформації, а видобування значень і смислів з тексту, активна співтворчість.

Теоретичною базою цього дослідження послужили роботи Ш. Сент-Бева, І. Тена, Т.А. ван Дейка, В. Ділтей, М. Хайдеггера, Г.-Г. Гадамер, Г.Р. Яусса, В. Ізера, Я.В. Халізева, О. Тюпи, С. Шахбази, В. Виноградова, В. Гальперіна, М.Ільницького, та ін.

Практичне значення даної роботи визначається тим, що її результати можуть бути використані в курсі лекцій з історії української літератури в якості допомоги при підготовці до семінарських занять і при написанні кваліфікаційних робіт.

Структура роботи. Складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, загальних висновків, списку використаної літератури. Список використаної літератури нараховує 59 позицій. Загальний обсяг роботи 76 сторінок, із них – 70 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та основні завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення роботи, подано відомості про апробацію результатів дослідження та структуру дипломної роботи. Також описано методологію дослідження, окреслено матеріал для аналізу.

У першому розділі **«Теоретичні чинники наукової і художньої репрезентації реальної особи»** подається аналіз біографічного методу з точки зору його придатності для розкриття теми дипломної роботи; розглядається чинники перетворення реальної особи на об'єкт наукового дослідження та художньої репрезентації.

У підрозділі 1.1. «Можливості й обмеження біографічного методу в літературознавстві» подається дефініція біографічного методу; вказано на його риси та продуктивність; наведено огляд праць, присвячених біографічному методу.

У підрозділі 1.2. «Реальна особа як об'єкт художньої уяви» вказано на проблеми вивчення творчої індивідуальності письменника.

У другому розділі **«НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ПОШТОВХ ДО СТВОРЕННЯ «ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРОВОКАЦІЇ»** подається короткий опис робіт присвячених Б.-І. Антоничеві; аналізується дисертація Юрія Андруховича «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму»; розглядається науковий підхід Ю. Андруховича до творчого феномену Б.-І. Антонича; проаналізовано образ Б.-І. Антонича в художньому творі «Дванадцять обручів» Юрія Андруховича.

У підрозділі 2.1. «Огляд історико-літературної літератури, присвяченої Б.-І. Антоничу» подається короткий опис робіт присвячених Б.-І. Антоничеві; згадуються дослідники, праці яких мали для нас особливо вагоме значення. Зокрема, з «материкових» – М. Ільницького, Д.Павличка, М.Новикову, із зарубіжних – О. Зілінського, Б. Рубчака, М. Неврлого, В. Назарука, Л. Стефанівської. Згадуються статті дослідників сучасної України, таких як І. Драч («Великою насолодою є себе шукати»), М. Ільницького («Пророчі пейзажі з вікна: віконна призма в поезії Б.-І. Антонича»), С. Лобанової («Наймолодший поет України»), вступна стаття Л. Доліда до повного видання творів Б.-І. Анонича.

У підрозділі 2.2. «Характеристика й аналіз дослідження Ю. Андруховича про Антонича» аналізується дисертація «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму», завдяки якій можна отримати специфічний «ключ» до розуміння роману «Дванадцять обручів», оскільки автор роману спирається на свою наукову обізнаність у біографії та творчості Антонича.

У підрозділі 2.3. «Риси «літературної провокації» творчого феномену Б.-І. Антонича в романі Юрія Андруховича «Дванадцять обручів» виявлено, що роман, починаючи з назви, що є відсилкою до поезії «Елегія про ключі від кохання» й закінчуючи головним героєм роману, перебуває в інтертекстуальних зв'язках з біографією і творчістю Б.-І. Антонича. Образ Антонича у романі виявляється мінливим, химерним, поставленим у різні особистісні контексти. Так для професора Доктора Антонич буде талановитим «поетом весняного похмілля» і визначною постаттю у літературі; для близького друга Ласовського – «першим студентом»; для братів Курдидидків – «друзякою, з яким добре випити»; для нареченої Олени Олійник – «мрійливим, добрим, ніяким». При цьому «класичний», біографічний образ Антонича розвінчується Андруховичем, тому що автор роману, як він сам про це говорив, намагався написати «роман – Антоничеву фіктивну біографію». І тому Юрій Андрухович навмисне вводить нетиповий

для українських письменників образ, а саме поета-гедоніста, який не тільки «переживає за Україну, її народ та долю». Наш сучасник уподібнює свого героя до Бодлера або Рембо, які окрім свого таланту прославились досить вільним, так сказати розгульним життям, пов'язаним із алкоголем, наркотиками, жінками. Андрухович ламає образ «першого студента» Антонича, який може уявити читач із «лекції» професора Доктора або познайомившись із біографією поета. При чому для Андруховича такий персонаж не є одиничним: у романі «Перверзія» письменник Станіслав Перфецький постає саме таким гедоністом, представником богемі, «шкідником». Однак у «Дванадцяти обручах» постає реальна людина (Б.-І. Антонич), чия біографія дещо «перепишується». Таким чином Андрухович грається зі своїм читачем, як письменник-модерніст, витворюючи такого собі українського Девіда Боуї, хамелеона від світу літератури, тільки в особистому житті, а не у творчій спадщині, дає зовсім інший погляд на українську літературу та її представників на прикладі Антонича.

У **Висновках** підсумовуємо результати дослідження:

Творчість Б.І.Антонича як за рівнем ідейно-світоглядних пошуків, так і за рівнем їхнього образного і стилістичного втілення перебуває в єдиному контексті з найвидатнішими досягненнями модерної світової поезії. Приклад Антонича свідчить про об'єктивну присутність української літератури у світовому літературному процесі, про відкритість її до творчого діалогу і рівноправного партнерства з іншими літературами.

Андрухович не лише обігрує стереотип поета-пророка, а прямо вводить у ігрове поле постмодерного тексту поняття літературного канону та переосмислює. Його Пошуки нових сенсів у «Дванадцяти обручах» як чергової вигадки суспільства, того «галицького публічного театру», що постійно прагне продукувати ідеальні образи своїх героїв, – відбувається за допомогою епізодів, які спотворено відображають способи його творення.

Отже, феномен інтертекстуальної гри, без якої неможливо повністю зреалізувати постмодерністські ігри-експерименти із поверненням-зі-смерті,

дає змогу отримати ще один спосіб проявлення орфіко-нарцисичної природи текстів Юрія Андруховича – містифікації біографії. Такий метод не тільки виводить на передній план релятивність продукування орфіко-нарцисичної осмози, але й закріплює нову, типово постмодерну точку зору на взаємодію класичної діади «Ерос-Танатос». Як бачимо, містифікація чи радше «міф» Антонича розгортається в «Дванадцяти обручах» як повна містифікація, гра з текстом і читачем, але ця гра продуктивна, адже схоплює суть того, кого містифікує автор. Орфіко-нарцисичний комплекс, в рамках якого зображається подвійний образ Антонича, переплітаючись і з містифікацією, і з еротичним, творить текст як тілесно-духовну цілісність. А інфінітна кількість потрактувань і прочитань її відкриває нові можливості для аналізу творчості Юрія Андруховича в майбутньому.

У науковій праці Андрухович щодо творчості Антонича висловлює стримані, об'єктивні та серйозні думки, аргументи. У той час в романі «Дванадцять обручів» Юрій Андрухович дає волю своїм емоціям, фантазії як письменника-модерніста, який може витворити зі своїм героєм (навіть якщо це реальна історична особа) будь-що: змінити образ, життєпис, мотивації, стосунки між реальними або вигаданими людьми.

АНОТАЦІЯ

Горб І. В. Богдан-Ігор Антонич у літературознавчому та художньому доробку Юрія Андруховича. – Миколаїв, 2020.

У роботі розглянуто образ поета ХХ століття Богдана-Ігоря Антонича у художньому та літературознавчому доробку нашого сучасника Юрія Андруховича. Розглянуто можливості та недоліки біографічного методу в літературознавстві. Проаналізовано те, яким чином реальна особа постає об'єктом художньої уяви митця. На її тлі проаналізовано як постає Богдан-Ігор Антонич у художньому творі «Дванадцять обручів», «Антоничевій фіктивній біографії», і порівнюється із його задокументованою особистістю у справжній біографії та дисертацією

«Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізм». Подається огляд літератури присвяченій Б.-І. Антоничеві. Проводиться характеристика й аналіз дослідження Ю. Андруховича «Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму». Аналізуються риси «літературної провокації» творчого феномену Б.-І. Антонича у романі «Дванадцять обручів» Ю. Андруховича.

Ключові слова: Богдан-Ігор Антонич, літературна провокація, Юрій Андрухович, історична постать, художній твір, літературознавчий доробок, фіктивна біографія.

SUMMARY

Iryna Horb. Bohdan-Ihor Antonych in Yuri Andrukhovych's Fiction and Literary Studies. – Mykolaiv, 2020.

Bohdan-Igor Antonych in Yuri Andrukhovych's Fiction and Literary Studies is the work deals with the image of the poet of the XX century Bohdan-Ihor Antonych in the Fiction and literary studies of our contemporary Yuri Andrukhovych. Possibilities and disadvantages of the biographical method in the literature are considered. The way in which the real person becomes the object of the artist's artistic imagination is analyzed. Against his background, he analyzes how Bohdan-Ihor Antonych appears in the novel *Twelve Circles*, Antonych's Fictitious Biography, and compares it with his documented personality in a true biography and his dissertation *Bohdan-Ihor Antonych and literary-aesthetic concepts of modernism*. Conducted a review of the literature which devoted B.-I. Antonych. Was conducted characterization and analysis of Y. Andrukhovych's study *Bohdan-Ihor Antonych and literary-aesthetic concepts of modernism*. Dissect a features of "literary provocation" of the image of B.-I. Antonich in the novel *Twelve Circles* by Y. Andrukhovich.

Keywords: Bohdan-Ihor Antonych, literary provocation, Yuri Andrukhovych, historical figure, artistic work, literary heritage, fictitious biography.

